

ZABYTKI DZIEJOPISARSKIE FRANCISZKANÓW MAŁOPOLSKICH W ŚREDNIOWIECZU

Treść: Wstęp. 1. Bezsporne zabytki dziejopisarstwa franciszkańskiego. 2. Zabytki dziejopisarskie prawdopodobnie franciszkańskiego pochodzenia. Zakończenie.

WSTĘP

Do drugiej połowy XIX wieku o dziejopisarstwie franciszkańskim nie mówiono nic. Nawet kiedy Gotfryd Langnich wydawał w 1794 roku *Kronikę franciszkańską* zwaną *Kroniką Mierzwy*, wydał ją jako dzieło Wincentego Kadłubka¹. Także i Hipolit Kownacki wydając po raz drugi *Kronikę Mierzwy* w 1824 roku², wprawdzie odróżnił ją od *Kroniki Kadłubka*, ale nic o jej franciszkańskim pochodzeniu nie wiedział. Dopiero opracowanie i krytyczne wydanie przez Augusta Bielowskiego w drugim tomie *Monumenta Poloniae Historica*³ dwu części *Kroniki franciszkańskiej* jako *Kroniki Mierzwy*⁴ i *Kroniki Mierzwy dopełnienie*⁵ oraz *Rocznika krakowskiego*⁶, *Rocznika Traski*⁷, *Rocznika Sędziwoja*⁸ i pierwszej części *Roczników małopolskich*⁹, jak również *Rocznika miechowskiego*¹⁰ zmieniło sytuację, zwłaszcza, że wydania krytyczne tekstu opartego na rękopisach poprzedzał wstęp krytyczny wydawcy, sygnalizujący pochodzenie tych prac od franciszkanów¹¹. Wspomniane wydanie tekstów Roc-

¹ Lengnich G., *Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus scriptores historiae Poloniae vetustissimi cum duobus anonymis ex ms. bibliothecae episcopalis Heilsbergensis editi*, Gedani 1749.

² Kownacki H., *Res gestae principum et regum Poloniae per Vincentium (Kadlubkonem) saeculo XII. et XIII. enarratae: quibus accedit Chronicon Polonorum per Dzirszam, saeculi XIII. scriptorem, compositum*, Varsaviae 1824, pars I et II.

³ *Monumenta Poloniae Historica*, t. II, Lwów 1872 (w dalszych przypisach będą używał skrót MPH).

⁴ MPH, t. II, s. 145—190.

⁵ MPH, t. II, s. 283—438.

⁶ MPH, t. II; s. 827—852.

⁷ MPH, t. II, s. 826—861.

⁸ MPH, t. II, s. 871—880.

⁹ MPH, t. II, s. 816—825.

¹⁰ MPH, t. II s. 880—896.

¹¹ Przedmowa do wydania MPH, t. II, s. XVIII—XX i wstępy do roczników i kronik.

ników polskich, a wśród nich i przypisywanych franciszkanom, poprzedziła edycja niemiecka R. Roepella i W. Arndta *Monumenta Germaniae Historica*¹², obejmująca Rocznik kompilowany krakowski¹³, Rocznik miechowski¹⁴, Roczniki małopolskie¹⁵ i Rocznik Sędziwoja, ale ten ostatni już w wydaniu M. Perlbacha¹⁶. Do badań nad dziejopisarstwem franciszkańskim przyczynił się Bielowski tym bardziej, że następną partię spuścizny franciszkańskiej, a mianowicie drugą część Roczników Małopolskich¹⁷ i trzecią część Kroniki Mierzwy¹⁸ jako tzw. *Rocznik franciszkański krakowski* wydał w trzecim tomie *Monumenta Poloniae Historica*¹⁹. Podobnie jak poprzednio krytycznie opracowane materiały opatrzył wstępem. W czwartym tomie *Monumenta Poloniae Historica*²⁰ już nie Bielowski, ale Wojciech Kętrzyński opracował krytycznie i wydał poprzedzając wstępem *Żywot i cuda bł. Kingi*²¹ i *Żywot bł. Salomei*²². Już wkrótce po ukazaniu się drugiego tomu *Monumenta Poloniae Historica* zaczęły pojawiać się prace sygnalizujące zainteresowanie się dziejopisarstwem franciszkańskim. W roku 1873 publikowane są prace dwu autorów: jedna Stanisława Smolki *Polnische Annalen bis zum Anfange des vierzehnten Jahrhunderts*²³ i drugą Henryka Zeissberga, *Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters*²⁴. Pracę Zeissberga w języku polskim wydał tłumacz Adolf Pawiński w 1877 roku pod tytułem *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*²⁵. Autorzy obu prac poświęcają wiele miejsca dziejopisarstwu franciszkańskiemu, a mianowicie *Rocznikom minorityckim* i *Kronice Mierzwy*, z tym że Zeissberg traktuje Kronikę Mierzwy oddzielnie²⁶, natomiast Smolka uważa ją za Roczniki Mierzwy (*Annales Mierzwae*) i omawia razem z rocznikami. Różnią się autorzy jeszcze tym, że Zeissberg wszystkie roczniki franciszkańskie łącznie z kompilowanym

¹² *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, ed. R. Roepell et W. Arndt, t. XIX, Hannovere 1866 (w dalszych przypisach będę używał skrótu MGHS).

¹³ MGHS, t. XIX, s. 582—606.

¹⁴ MGHS, t. XIX, s. 666—677.

¹⁵ MGHS, t. XIX, s. 609—663.

¹⁶ MGHS, t. XXIX, ed. M. Perlbach, Hannovere 1892, s. 425—430.

¹⁷ MPH, t. III, s. 135—202.

¹⁸ MPH, t. III, s. 46—52.

¹⁹ MPH, t. III, Lwów 1878.

²⁰ MPH, t. IV, Lwów 1884.

²¹ MPH, t. IV, s. 662—744.

²² MPH, t. IV, s. 770—796.

²³ Smolka S., *Polnische Annalen bis zum Anfange des vierzehnten Jahrhunderts. Eine Quellen-Untersuchung*, Lemberg 1873.

²⁴ Zeissberg H., *Die polnische Geschichtsschreibung des Mittelalters*, Leipzig 1873.

²⁵ Zeissberg H., *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*. t. I i II, Warszawa 1877.

²⁶ Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 100—105.

krakowskim, Sędziwoja i Traski przyjmuje jako różne redakcje (6) tego samego Rocznika małopolskiego, *Annales Polonorum*²⁷, Smolka zaś uważa *Rocznik kompilowany krakowski* i *Rocznik Sędziwoja* za dzieła samodzielne²⁸. Zeissberg poświęca też nieco miejsca hagiografii franciszkańskiej, np. *Zywotowi bł. Salomei i Kingi*²⁹, uważając je za bezspornie franciszkańskiego pochodzenia. Nie ujawnia natomiast swojego poglądu co do autorstwa roczników i *Kroniki Mierzwy*.

Jakimś krokiem naprzód, i to wielkim w badaniach nad dziejopisarstwem franciszkanów w Małopolsce, było ukazanie się trzech prac Wojciecha Kętrzyńskiego, *O Roczniku Małopolskim*³⁰, *O Rocznikach polskich*³¹ oraz *O kronice wielkopolskiej*³². W pierwszej pracy przeprowadza wnikliwe badania nad Rocznikami małopolskimi, podając ich genezę, skład, czas powstania i autorstwo. Zajmuje się nie tylko Rocznikami małopolskimi, tzw. redakcjami, ale i *Rocznikiem Sędziwoja i Traski*. Jednak niektóre swoje sądy, szczególnie odnośnie do wartości *Rocznika Sędziwoja* i miejsca *Rocznika Traski* w *Rocznikach małopolskich* zmienił w następnym swoim dziele *O Rocznikach polskich*. Nowa jest tu szczególnie wysoka ocena *Rocznika Sędziwoja* i postawienie go przed wszystkimi redakcjami *Roczników małopolskich* jako jednego ze źródeł oraz przeniesienie *Rocznika Traski* z pierwszej, jak mniema Kętrzyński, do drugiej redakcji *Roczników małopolskich*. Omawia też szczegółowo *Rocznik kompilowany krakowski*, który nazywa *Rocznikiem krakowskim*, chociaż zarazem wykazuje, że jest on kompilacją. Recenzję tej pracy napisał M. Perlbach w *Kwartalniku Historycznym*³³. W następnym swoim dziele, *O kronice wielkopolskiej*, choć nie poświęconej wprost *Kronice Mierzwy*, wyraża Kętrzyński swój pogląd na powstanie, budowę i wpływ *Kroniki Mierzwy* na *Kronikę wielkopolską*. Wykazuje, że Bielowski popełnił niefortunną pomyłkę przy wydawaniu *Kroniki franciszkańskiej*, rozrywając ją na trzy części i publikując w trzech oddzielnych miejscach oraz uznając za jej autora Mierzwę, co uważa za coś obraźliwego. Kętrzyński broni więc nierozzerwalności i franciszkańskiego pochodzenia całej *kroniki*.

W zeszłym stuleciu ukazała się jeszcze krótka rozprawa Tadeusza Wojciechowskiego, *O życiu i pismach Wincentego z Kielc*³⁴, w której autor

²⁷ Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 46—51.

²⁸ Smolka, op. cit., s. 27—30.

²⁹ Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 127—129.

³⁰ Kętrzyński, W., *O Roczniku małopolskim*, Poznań 1878.

³¹ Kętrzyński, W., *O Rocznikach polskich*, Kraków 1896.

³² Kętrzyński W., *O Kronice wielkopolskiej*, Kraków 1896.

³³ Perlbach M., *Recenzja rozprawy W. Kętrzyńskiego O rocznikach polskich*, *Kwartalnik Historyczny* 12 (1898) 374—393.

³⁴ Wojciechowski T., *O życiu i pismach Wincentego z Kielc*, *Pamiętnik AK Wydz. Filolog. i Hist. Filoz.*, t. V, Kraków 1885, s. 30—36. Korzystałem z nadbitki wydanej w Krakowie w 1881.

wyraża pogląd, jakoby twórca Kroniki Mierzwy, jakiś franciszkanin krakowski³⁵, pisząc ją na początku XIV wieku, miał przed sobą inny wyciąg z Kadłubka dokonany przez Wincentego z Kielc. Poglądowi Wojciechowskiego odnośnie do wcześniejszego wyciągu z Kadłubka — przed Mierzwą, zaprzecza M. Plezia w swej pracy *Wincenty z Kielc historyk polski z pierwszej połowy XIII wieku*³⁶.

Z prac, które wniosły coś do badań nad dziejopisarstwem franciszkańskim w dwudziestym wieku, oprócz publikacji Plezi, należy wymienić Gerarda Labudy *Gdzie pisano najdawniejsze roczniki polskie*³⁷, *Twórczość hagiograficzna i historiograficzna Wincentego z Kielc*³⁸ oraz *Główne linie rozwoju rocznikarstwa polskiego w wiekach średnich*³⁹. W pierwszej pracy Labuda potwierdza pogląd Smolki, że dużą rolę w rocznikarstwie polskim i małopolskim odegrały klasztory franciszkańskie. W drugiej rozprawie wykazuje, jaki wpływ miał Wincenty z Kielc na powstanie roczników grupy B, do której zalicza Labuda wszystkie roczniki franciszkańskiego pochodzenia, włącznie z Kroniką Mierzwy. W trzeciej publikacji (*Główne linie rozwoju rocznikarstwa polskiego w wiekach średnich*) dokonuje Labuda filiacji wszystkich roczników polskich, także i franciszkańskich, z jednoczesnym krótkim ich omówieniem. Działalność rocznikarska mi-norytów jest tu potraktowana ubocznie, gdyż główny cel, jaki przyświecał autorowi, to odpowiedź na pytanie, skąd się wzięły pierwsze źródła rocznikarskie w Polsce, jaka była ich historia oraz jaki wywarły wpływ na późniejsze roczniki.

Niemalży wkład w badania annalistyki franciszkańskiej wniosła Zofia Budkowa swoją pracą *Rocznik miechowski*⁴⁰ oraz wydaniem krytycznym tekstu Rocznika miechowskiego z klisz szklanych znajdujących się w Polskiej Akademii Nauk. Druga praca Budkowej, *Początki polskiego rocznikarstwa*, wydana dwa lata wcześniej⁴¹, jest mniej pomocna do badań nad rocznikarstwem franciszkańskim. Autorka poświęca zaledwie kilka zdań Rocznikom małopolskim i sądzi, że mogły być one źródłem dla Długosza.

³⁵ Tamże, s. 4—5.

³⁶ Plezia, *Wincenty z Kielc, historyk polski z pierwszej połowy w. XIII*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 7, Warszawa—Poznań 1962, s. 15—41.

³⁷ Labuda G., *Gdzie pisano najdawniejsze roczniki polskie*, *Roczniki Historyczne* 23 (1957) 79—97.

³⁸ Labuda, G., *Twórczość hagiograficzna i historiograficzna Wincentego z Kielc*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 16, Warszawa—Poznań 1971, s. 100—130.

³⁹ Labuda, G., *Główne linie rozwoju rocznikarstwa polskiego w wiekach średnich*, *Kw. Hist.* 78 (1971) 804—839.

⁴⁰ Budkowa Z., *Rocznik miechowski*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 5, Warszawa—Poznań 1960, s. 119—139.

⁴¹ Budkowa Z., *Początki polskiego rocznikarstwa*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 2, Poznań 1958, s. 81—96.

Wacław Korta w swej pracy pt. *Sredniowieczna annalistyka śląska*⁴², chociaż poświęcił ją głównie rocznikarstwu śląskiemu, wyraził również swój pogląd na czas powstania i filiacje roczników franciszkańskich w Polsce, w tym roczników minoryckich powstałych w Małopolsce. W 1958 ukazały się dwie rozprawy Brygidy Kurbisówny: *Żywot bł. Salomei jako źródło historyczne*⁴³ i *Ze studiów nad kulturą historyczną wieków średnich w Polsce*⁴⁴. Ta ostatnia pozycja wnosi niewiele w badanie dziejopisarstwa franciszkańskiego, natomiast *Żywot bł. Salomei jako źródło historyczne* to dogłębne zanalizowanie Żywotu i jego wpływu na hagiografię polską i franciszkańską.

Z dziedziny tej należy wymienić też pracę Bronisława Włodarskiego *Salomea królowa halicka*⁴⁵, gdzie autor wnikliwie bada i rekonstruuje Żywot z zapisek rocznikarskich i współczesnych dokumentów. Poparł go w tych badaniach Labuda w recenzji jego pracy zamieszczonej w *Studiach Źródłoznawczych*⁴⁶. Żywot bł. Salomei Włodarskiego jest również zamieszczony w *Hagiografii polskiej*⁴⁷. W Hagiografii polskiej znajduje się również *Żywot bł. Kingi*⁴⁸, Marii Teresy Witkowskiej, w którym autorka w oparciu o *Vita sanctae Kyngae ducisse Cracoviensis*⁴⁹ ukazuje nam nie tylko sylwetkę Kingi, ale daje również ważny przyczynek do badań nad hagiografią minorycką.

Należy tu podkreślić szczególną wartość dla badań nad dziejopisarstwem franciszkanów pracy Jana Dąbrowskiego pt. *Dawne dziejopisarstwo polskie do roku 1480*⁵⁰. Jest to jedyny autor, który wśród opracowań roczników, kronik, żywotów, nekrologów i kalendarzy poświęconych dziejopisarstwu ogólnopolskiemu dał również krótkie wzmianki o całości dziejopisarstwa franciszkańskiego: roczników⁵¹, kroniki⁵² i żywotów⁵³. Można

⁴² Korta W., *Sredniowieczna annalistyka śląska*, Wrocław 1966.

⁴³ Kurbisówna B., *Żywot bł. Salomei jako źródło historyczne*. W: *Studia Historica*. W 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego, Warszawa 1958, s. 145—154.

⁴⁴ Kurbisówna B., *Ze studiów nad kulturą historyczną wieków średnich w Polsce*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 3, Poznań 1958, s. 48—59.

⁴⁵ Włodarski B., *Salomea królowa halicka*. (*Karta z dziejów wprowadzenia zakonu klarysek do Polski*), *Nasza Przeszłość*, R. 5, 1957, s. 61—83.

⁴⁶ Labuda G., *Recenzja pracy Bronisława Włodarskiego Salomea królowa halicka*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 3, Poznań 1958, s. 204.

⁴⁷ *Hagiografia polska*, t. II, Poznań—Warszawa—Lublin 1972, s. 300—309.

⁴⁸ *Hagiografia polska*, t. I, Poznań—Warszawa—Lublin 1971, s. 757—772.

⁴⁹ MPH, t. IV, s. 662—744.

⁵⁰ Dąbrowski J., *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964.

⁵¹ Tamże, s. 63—68.

⁵² Tamże, s. 119—122.

⁵³ Tamże, s. 95—98.

wspomnieć jeszcze książkę Alojzego Karwackiego, *Bł. Salomea*⁵⁴ oraz opracowanie historyczne Kamila Kantaka, *Franciszkanie polscy*⁵⁵.

Jak widać z przedstawionej powyżej literatury, żadna z tych prac, oprócz skróтового i encyklopedycznego podręcznika Dąbrowskiego, nie ukazuje wyczerpująco całościowego dorobku działalności dziejopisarskiej franciszkanów małopolskich w średniowieczu. Narzuci to podjęcie tego właśnie tematu autorowi pracy *Działalność dziejopisarstwa franciszkanów małopolskich do końca XV wieku*⁵⁶. Ponieważ badacze nie są zgodni co do franciszkańskiego pochodzenia niektórych zabytków dziejopisarzkich im przypisywanych, autor postawił sobie za zadanie zebrać to wszystko, co włożyli w dziejopisarstwo minorycy małopolscy, i po krytycznym rozpatrzeniu poglądów oraz po skonfrontowaniu ich ze źródłami⁵⁷ ustalić, czy przypisywane franciszkanom zabytki dziejopisarckie są rzeczywiście ich autorstwa, czy też są im tylko przypisywane.

1. BEZSPORNE ZABYTKI DZIEJOPISARSTWA FRANCISZKAŃSKIEGO

Trudności w ustaleniu przez badaczy autorstwa franciszkańskiego niektórych zabytków dziejopisarzkich wskazuje, że należałoby na podstawie źródeł i literatury całą spuściznę dziejopisarcką minorytów podzielić na dwie grupy: na zabytki bezsporne franciszkańskiego pochodzenia i na prace, które budzą co do tego wątpliwości. Do pierwszej grupy należą 4 roczniki: Rocznik franciszkański, Rocznik kompilowany krakowski, Rocznik Sędziwoja i Roczniki małopolskie; jedna kronika, tzw. Kronika Mierzwy, oraz dwa żywoty: Żywot bł. Salomei i Żywot bł. Kingi. Do drugiej zaś zaliczamy dwa roczniki: Rocznik Traski i Rocznik miechowski.

Wśród roczników pochodzenia minoryckiego najstarszym zdaje się być Rocznik franciszkański, zwany też wielką kompilacją minorycką⁵⁸. W kilka lat po przybyciu franciszkanów do Polski, około 1240 roku, zaczęli oni prowadzić zapiski, które stały się potem rdzeniem rocznikarstwa franciszkańskiego⁵⁹. Na tych zapiskach oparła się wielka kompilacja franciszkańska powstała około 1270 roku; która dochowała się do naszych

⁵⁴ Karwacki A., *Bł. Salomea za życia i po śmierci, w siedemsetną rocznicę jej urodzin*, Kraków 1911.

⁵⁵ Kanta K., *Franciszkanie polscy*, t. I, Kraków 1937.

⁵⁶ Artykuł jest częścią pracy Eugeniusza Maciejewskiego pt. *Działalność dziejopisarstwa franciszkanów małopolskich do końca XV wieku*, Wrocław 1977. Praca magisterska wykonana pod kierunkiem prof. dr Wacława Korty (maszynopis).

⁵⁷ MPH, t. II, III, IV.

⁵⁸ Dąbrowski, op. cit., s. 64.

⁵⁹ Tamże; Smolka, op. cit., s. 99—101; Kętrzyński, *O roczn. pol.* s. 126—128.

czasów tylko w rocznikach pochodzących od niej, tj. w Roczniku Traski, Roczniku Sędziwoja, w całej grupie *Roczników* małopolskich⁶⁰ oraz w trzeciej części *Kroniki Mierzwy*⁶¹. Za czas ostatecznej realizacji Rocznika franciszkańskiego przyjmuje się drugą połowę XIII wieku⁶². O autorze Rocznika możemy tylko wnioskować, że pochodził ze środowiska franciszkanów małopolskich, prawdopodobnie krakowskich.

Rocznik franciszkański wraz z *Rocznikiem* kapitulnym krakowskim i *Rocznikiem* cysterskim⁶³ stał się źródłem Rocznika krakowskiego⁶⁴ zwanego też Rocznikiem kompilowanym krakowskim⁶⁵. Rocznik kompilowany krakowski, „dzieło niewątpliwie jakiegoś minoryty krakowskiego, powstał po roku 1291 i to na podstawie nie tylko owych Roczników, lecz także licznych zapisek luźnych odnoszących się do XIII wieku, które autor znalazł w rękopisach klasztornych lub o których wiedział jako świadek współczesny”⁶⁶. Liczne błędy w pisowni nawet znanych imion wskazywałyby na niezbyt wielkie wykształcenie autora Rocznika. Rocznik ten przechował się do naszych czasów w Kodeksie kapituły krakowskiej wraz z Rocznikiem kapituły⁶⁷ i kalendarzem krakowskim. Został tam wpisany między końcem XIII wieku⁶⁸ a pierwszą połową XIV wieku⁶⁹.

Rocznik krótki za pośrednictwem Rocznika kapitulnego krakowskiego⁷⁰ był pierwszym źródłem do powstania nowego rocznika z grupy tzw. kompilacji późniejszej⁷¹, tj. Rocznika Sędziwoja. Następnym źródłem, z którego czerpał Rocznik Sędziwoja, był Rocznik kompilowany krakowski⁷² oraz Katalog biskupów krakowskich, prawdopodobnie V, z którego wypisał rocznikarz imiona biskupów żyjących przed Aronem i lata ich śmierci⁷³. Autor Rocznika korzystał także z zapisek franciszkańskich oraz czerpał wiadomości z *Kroniki* Marcina Polaka⁷⁴. Rocznik powstał prawdopo-

⁶⁰ Smolka, op. cit., s. 100; Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 128; Labuda, *Główne linie*, s. 826; *Twórczość hag.*, s. 120—136.

⁶¹ Kętrzyński, *O kronice wielkop.*, s. 28; Dąbrowski, op. cit., s. 64.

⁶² Korta, op. cit., s. 335.

⁶³ Dąbrowski, op. cit., s. 64.

⁶⁴ MPH, t. II, Lwów 1872, s. 827—852; taką samą nazwę przyjmuje G. Labuda, *Główne linie*, s. 885—886.

⁶⁵ Smolka, op. cit., s. 27—28; 31—52; 99—100; Dąbrowski, op. cit., s. 64—65.

⁶⁶ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 41.

⁶⁷ Tamże, s. 125.

⁶⁸ Tamże, s. 29; Z. Kozłowska-Budkowa, MPH Ser. nowa, t. V, Warszawa 1978, s. XLII.

⁶⁹ Dąbrowski, op. cit., s. 64; Korta; op. cit., s. 335.

⁷⁰ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 123.

⁷¹ Tamże, s. 108—109.

⁷² Tamże.

⁷³ Perlbach, *Rec. rozpr.*, s. 391.

⁷⁴ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 126.

dobnie w Krakowie krótko po roku 1325⁷⁵. Imię autora nie jest znane, a nazwę swą zawdzięcza Rocznik temu, że jedyny rękopis z XV wieku należał do Sędziwoja z Czechła⁷⁶, przyjaciela Długosza. Wszyscy jednak badacze annalistyki polskiej przypisują autorstwo tego Rocznika franciszkanom małopolskim.

Jedną z trudniejszych kwestii, co do której trwa dyskusja do dnia dzisiejszego, jest sprawa roczników małopolskich. Pod tą nazwą chcą jedni badacze widzieć cztery redakcje Roczników małopolskich: rękopis lubiński, królewiecki, Kuropatnickiego i Szamotulskiego oraz Rocznik Sędziwoja i Rocznik Traski⁷⁷; inni uczeni wyłączają z tej grupy dwa ostatnie roczniki: Sędziwoja i Traski⁷⁸. Aby wyjaśnić stosunek poszczególnych redakcji do siebie, Kętrzyński gruntownie badał, na jakich źródłach oparły się poszczególne redakcje, i na tej podstawie stwierdził, że dla wszystkich redakcji Roczników małopolskich głównym źródłem jest Rocznik Sędziwoja⁷⁹, z którego poszczególne redakcje niejednakowo czerpały⁸⁰. Następnym źródłem Rocznika małopolskiego jest Rocznik kompilowany krakowski, z którego poszczególne redakcje czerpały wiadomości bezpośrednio do 1244 roku, a później pośrednio przez Rocznik Sędziwoja⁸¹. Innym jeszcze źródłem Roczników małopolskich jest *Kronika Marcina Polaka*⁸², z której brały materiał odnośnie do papieży i cesarzy⁸³. Posługują się też *Kroniką* Wincentego Kadłubka, *Kroniką* Galla i *Vita s. Stanisłai*, szczególnie w generationes⁸⁴. Autorstwo wszystkich czterech redakcji Roczników małopolskich: lubińskiej, królewieckiej, Szamotulskiego i Kuropatnickiego, jest przypisywane franciszkanom małopolskim. Czas i miejsce powstania Roczników małopolskich — prawdopodobnie w Krakowie około połowy XIV wieku (1350)⁸⁵.

Do spuścizny dziejopisarskiej franciszkanów małopolskich należy też jedna kronika franciszkańska, tzw. *Kronika Mierzwy*⁸⁶, powstała zdaniem

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Dąbrowski, op. cit., s. 67.

⁷⁷ Tamże, s. 65—67; Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 46—51. (Zeissberg, widząc podobieństwo między redakcjami *Roczników małopolskich* a *Rocznikiem kompilowanym krakowskim*, zalicza go do nich jako 5, a *Rocznik Sędziwoja* zaś jako 6 redakcję).

⁷⁸ Bielowski, MPH, t. III, s. 136; Korta, op. cit., s. 335, 341; Labuda, *Główne linie*, s. 831—832 (filiacje roczników).

⁷⁹ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 133.

⁸⁰ Tamże, s. 142—144.

⁸¹ Tamże, s. 133—135.

⁸² Labuda, *Główne linie*, s. 835; Dąbrowski, op. cit., s. 65.

⁸³ Kętrzyński, *O roczn. małop.*, s. 31—32; *O roczn. pol.*, s. 135.

⁸⁴ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 141.

⁸⁵ Tamże, s. 165.

⁸⁶ Zwana też *Kroniką Dzierwy* lub *Dzirswy* — Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 101.

większości badaczy na przełomie XIII i XIV wieku⁸⁷. Autorem Kroniki był prawdopodobnie franciszkanin krakowski⁸⁸ o nie znanym imieniu i nazwisku, którego Bielowski przy czwartym wydaniu Kroniki nazwał Mierzwą⁸⁹. Kronika franciszkańska jest dowolną przeróbką *Kroniki Mistrza Wincentego*⁹⁰, poprzedzoną *Historią Bytów Nenniusa*⁹¹ i *Kroniką Rzymian*⁹², oraz uzupełnioną Rocznikiem franciszkańskim⁹³. Rękopis oryginału Kroniki franciszkańskiej nie dochował się do naszych czasów, a jej treść znamy z czterech kopii powstałych w XV wieku⁹⁴.

Oprócz działalności rocznikarskiej i kronikarskiej franciszkanom małopolskim przypisuje się również zabytki w dziedzinie hagiograficznej, a a mianowicie: *Żywot bł. Salomei* i *Żywot bł. Kingi*.

Żywot bł. Salomei, napisany został na przełomie XIII i XIV wieku⁹⁵ w Krakowie przez ojca Stanisława, teologa i spowiednika franciszkanów krakowskich⁹⁶, w oparciu o zapiski ojca Wojciecha, spowiednika bł. Salomei, i prawdopodobnie brata Borysława, lektora⁹⁷. Autor *Żywota* miał mierne rozeznanie w sprawach politycznych, był jednak człowiekiem uczonym⁹⁸ i w *Żywocie* świadomie przedstawił cały swój pogląd filozoficzny zgodny z doktryną św. Bonawentury i szkoły franciszkańskiej XIII wieku⁹⁹. Sam *Żywot* pod względem treści i formy ma wartość przeciętną, natomiast jego końcowy rozdział, *Capitulum de miraculis*, o którym można powiedzieć, że jest właściwie oddzielnym utworem, stanowi ciekawy dokument obyczajowości i kultury. Cuda, jak twierdzą niektórzy badacze¹⁰⁰, spisywane były przez franciszkanów krakowskich i dołączone do *Żywota* jako podstawa starań o beatyfikację¹⁰¹. Do formalnej beatyfikacji nie do-

⁸⁷ Wojciechowski, *O życiu i pismach*, s. 4 (pocz. XIV w.); Kürbisówna, *Z studiów*, s. 51 (panowanie Wł. Łokietka); Plezia, *Wincenty z Kielc*, s. 29 (schyłek XIII w.); Dąbrowski, op. cit., s. 121 (przełom XIII i XIV w.).

⁸⁸ Bielowski, MPH, t. II, s. XVIII—XX; Wojciechowski, *O życiu i pismach*, s. 4—5; Dąbrowski, op. cit., s. 121.

⁸⁹ MPH, t. II, s. 146—147 — we wstępie do Kroniki.

⁹⁰ Tamże, s. 156—157; Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 102.

⁹¹ Dąbrowski, op. cit., s. 121.

⁹² MPH, t. II, s. 165: „in cronicis Romanorum”.

⁹³ Dąbrowski, op. cit., s. 121.

⁹⁴ Tamże, s. 122.

⁹⁵ MPH, t. IV, s. 774; Kürbisówna, *Żywot bł. Salomei*, s. 49; Plezia, *Wincenty z Kielc*, s. 32; Dąbrowski, op. cit., s. 95—96.

⁹⁶ MPH, t. IV, s. 773—776 — wstęp Kętrzyńskiego do *Żywota bł. Salomei*.

⁹⁷ Tamże, s. 775, 779, 783, 786.

⁹⁸ Kürbisówna, *Żywot bł. Salomei*, s. 152—153; Kętrzyński nazwę „mierny” odnosi do *Żywota*, a nie do autora MPH, t. IV, s. 774—775.

⁹⁹ Kürbisówna, *Żywot bł. Salomei*, s. 152—153.

¹⁰⁰ Labuda, *Rec. pracy B. Włodarskiego*, s. 284; Kürbisówna, *Żywot bł. Salomei*, s. 146; Dąbrowski, op. cit., s. 96.

¹⁰¹ *Hagiografia polska*, t. II, s. 309.

szło, natomiast papież Klemens X w dniu 18 grudnia 1673 roku wydał brewe, w którym zezwala czcić Salomeę jako błogosławioną w kościele polskim i kościołach franciszkańskich¹⁰². *Żywot* w oryginale nie dochował się do naszych czasów, lecz w trzech kopiach: z 1401 roku, z XVI i XVII wieku¹⁰³.

Żywot bł. Kingi wykazuje znacznie wyższe walory historyczne i literackie¹⁰⁴ niż *Żywot* bł. Salomei i bardziej obfituje w liczne szczegóły, które przedstawiają osobę Kingi na tle ówczesnego życia w Polsce¹⁰⁵. Mówiąc o *Żywocie* bł. Kingi należy podkreślić, że składa się on wyraźnie z dwu części, tak że można mówić o dwóch oddzielnych utworach (zabytkach): o *Żywocie* i o *Cudach* oraz o dwu, lub wielu różnych, autorach tych prac¹⁰⁶. Autorami *Żywota* i *Cudów* byli franciszkanie, prawdopodobnie spowiednicy lub prokuratorowie klarysek w Starym Sączu¹⁰⁷. Jeden z rękopisów badanych przy beatyfikacji mówi o autorze *Żywota*, że jest „religiosus pater Franciscanus theologus”¹⁰⁸. Pochodzący z początku XIV wieku¹⁰⁹ *Żywot* jest zdaniem badaczy najcenniejszym źródłem ukazującym życie codzienne tak duchowe, jak i materialne XIII i XIV wieku¹¹⁰. Walory intelektualne i silna wola autora *Żywota* pozwoliły mu zachować krytycyzm i wyrzec się stronnictwa¹¹¹. Nie można tego powiedzieć o autorze lub autorach *Cudów*, ich bowiem praca polegała w dużej mierze na przepisywaniu zapisek poprzedników notujących cuda działane za przyczyną Kingi i dodanie ich na końcu *Żywota*¹¹².

Ani oryginał *Żywota*, ani *Cudów* nie dochowały się do naszych czasów. Posiadamy dziś dwie kopie rękopisu: jedną z 1401 roku, drugą z końca XVI wieku¹¹³.

¹⁰² Tamże, s. 309; Dąbrowski, op. cit., s. 95.

¹⁰³ Dąbrowski, op. cit., s. 96.

¹⁰⁴ Tamże, s. 97.

¹⁰⁵ Kętrzyński, we ściepnie do *Żywota* w MPH, t. IV, s. 861.

¹⁰⁶ MPH, t. IV, s. 676, 681—682; Kantak, op. cit., s. 104—105; Dąbrowski, op. cit., s. 97.

¹⁰⁷ Kantak, op. cit., s. 104—105.

¹⁰⁸ MPH, t. IV, s. 681.

¹⁰⁹ Plezia, *Wincenty z Kielc*, s. 23.

¹¹⁰ Dąbrowski, op. cit., s. 97.

¹¹¹ Kantak, op. cit., s. 105.

¹¹² Patrz przypis 110.

¹¹³ Dąbrowski, op. cit., s. 98.

2. ZABYTKI DZIEJOPISARSKIE PRAWDOPODOBNI FRANCISZKAŃSKIEGO POCHODZENIA

A) ROCZNIK TRASKI

Po omówieniu zabytków, co do których nie ma wątpliwości, że są franciszkańskiego pochodzenia, należałoby teraz zająć się rocznikami, tzw. *Rocznikiem Traski* i *Rocznikiem miechowskim*, których pochodzenie minoryckie budzi wątpliwość. Tzw. *Rocznik Traski* albo, jak chcą Arndt i Roepell¹¹⁴, pierwsza redakcja, a według Kętrzyńskiego druga redakcja¹¹⁵ Rocznika małopolskiego, przechował się w dwu rękopisach: z połowy wieku XIV¹¹⁶ i z XV wieku. Rękopis z XIV wieku obejmujący lata 965—1340, z pismem ładnym i starannym, zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ nim znalazł się w Bibliotece Zamoyskich w Warszawie, był niegdyś w posiadaniu Jana Długosza, który w wolnych miejscach przy nie wypełnionych latach i na marginesach notował sobie różne wiadomości, potrzebne mu do pisania *Dziejów Polski*¹¹⁷. Bielowski uważał go za oryginał, stąd winoskował, że pisany był około 1341 roku¹¹⁸. Jego pogląd zbija Kętrzyński¹¹⁹, uważając, że Rocznik pisany był około 1350 lub 1360 roku. Także W. Korta¹²⁰ zgodny jest z Kętrzyńskim, przyjmując powstanie Rocznika Traski na drugą połowę XIV wieku.

Drugi rękopis Rocznika Traski, znajdujący się w kodeksie Sędziwoja z Chechła z XV wieku, ma mniejszą wartość, dlatego że wpisano go do kodeksu Zamoyskich, kiedy jeszcze nie było w nim notatek Długosza. Wydawcy niemieccy Arndt i Roepell, nie zbadawszy dokładnie Rocznika, upatrywali w dwóch wspomnianych rękopisach pierwszą redakcję Rocznika małopolskiego. Bielowski natomiast wydał Rocznik Traski jako odrębną całość, drukując go obok Rocznika kompilowanego krakowskiego w drugim tomie *Monumenta Poloniae Historica*¹²¹ i załączając do niego tzw. *Dopełnienie szamotulskie*¹²². Jak już było wspomniane wyżej, Rocznik Traski zaliczano do Roczników małopolskich jako odrębną redakcję, dlatego że w gruncie rzeczy zawiera niemal to wszystko, co Roczniki małopolskie. Chociaż Rocznik kompilowany krakowski i Rocznik Sędziwoja są dla niego, podobnie jak dla Roczników małopolskich, źródłami, to

¹¹⁴ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 127.

¹¹⁵ Tamże, s. 159.

¹¹⁶ Dąbrowski, *op. cit.*, s. 66.

¹¹⁷ Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 46. Kętrzyński ogłosił je w MPH, t. IV, s. 7—15.

¹¹⁸ Bielowski — we *Wstępie do Rocznika Traski*, MPH, t. II, s. 826.

¹¹⁹ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 130.

¹²⁰ Korta, *op. cit.*, s. 335.

¹²¹ *Rocznik Traski*, MPH, t. II, s. 826—861.

¹²² *Dopełnienie Szamotulskie*, tamże, s. 861—871.

jednak stosunek Rocznika Traski do Rocznika kompilowanego krakowskiego i Rocznika Sędziwoja jest nieco inny. Opuszczaa on systematycznie prawie wszystkie wiadomości z okresu poprzedzającego panowanie Mieszka z wyjątkiem trzech nie dotyczących Polski. Następnie rozpoczyna swe zapiski od Mieszka i Dąbrowki, opuszczając całą partię notatek zawartych w *Kronice* Wincentego i Marcina Polaka. Nie interesowały go również *generationes*, które również opuścił. M. Plezia¹²³ nie podziela poglądu T. Wojciechowskiego głoszącego, jakoby Wincenty z Kielc miał do dyspozycji jakiś rocznik, który można by zaliczyć do źródeł, z których czerpał Rocznik Traski¹²⁴.

Do roku 1269 Rocznik Traski, podobnie jak inne Roczniki małopolskie, ma zapiski zwarte. Od roku 1270 do roku 1286 są one szersze od redakcji Roczników małopolskich¹²⁵. Między rokiem 1287 a 1325 następują znów zapiski bardziej zwarte, choć nielakoniczne, co znów upodabnia Rocznik Traski do Roczników małopolskich. Między rokiem 1330 a 1340 zapiski stają się szerokimi opowiadaniem o walkach Łokietka z Krzyżakami, o okolicznościach jego śmierci i pogrzebu. Potem zajmują się koronacją Kazimierza Wielkiego na króla Polski i jego walką na Rusi. Wszystkie te zapiski (opowiadania) znajdują się również w Rocznikach małopolskich wedle tekstu Kuropatnickiego i Szamotulskiego. Różni się jednak od Roczników małopolskich, także Kuropatnickiego i królewieckiego, tym, że nie ma kontynuacji. Jedynie trzy notatki pod trzema latami, treści wyłącznie politycznej, zostały zdaniem Bielowskiego dopisane, prawdopodobnie w XIV wieku, tj. w tym samym, w którym Rocznik powstał¹²⁶.

Rocznik ma dwie przerwy ponad 10-letnie, między 1046—1059 (13 lat) i pomiędzy 1082—1102 (20 lat). Pierwsza przerwa jest podobna, jak i w Roczniku małopolskim Kuropatnickiego 1046—1057. Między rokiem 1261—1298 w Roczniku Traski nie znajdujemy przerw, czego nie można powiedzieć o Rocznikach małopolskich. Jedna data w Roczniku Traski jest podwójna (1038). Pod tą datą na pierwszej pozycji znajduje się zapiska *Kazimirus obiit, qui fuit monachus*, ale imię, jak wskazuje tekst Zamoyskich, zostało wyskrobane, pozostał tylko sam tekst¹²⁷. Wyskrobana została również, jak wskazuje to samo źródło, notatka poprzedniej daty pod rokiem 1037 o przeniesieniu ciała św. Wojciecha do Czech, a wiemy o tym tylko z Rocznika kompilowanego krakowskiego, gdyż tam wyskrobany tekst dał się odczytać przy użyciu środków chemicznych. Natomiast w Roczniku Traski odczytano tylko pierwsze słowo „corpus”¹²⁸. Rocznik obejmuje okres

¹²³ Plezia M., *Wincenty z Kielc*, s. 34.

¹²⁴ Wojciechowski, *O życiu i pismach*, s. 35.

¹²⁵ Dąbrowski, op. cit., s. 66.

¹²⁶ Bielowski, *Wstęp do wydania Rocznika Traski*, MPH, t. II, s. 827—828.

¹²⁷ MPH, t. II, s. 830, przypis 2 i 3.

¹²⁸ Tamże, przypis 2.

375 lat, a licząc z trzema dodatkowymi zapiskami — 378 i liczy 162 zapiski (159+3), w tym 54 zapisek dotyczy spraw politycznych i państwowych, 62 — spraw kościelnych, i 32 — politycznych i kościelnych. Stosunkowo dużo jest zapisek poświęconych klęskom żywiołowym, zjawiskom natury i sprawom niezwykłym (20). Szczególnie od roku 1270 autor mniej zajmuje się sprawami politycznymi, więcej miejsca zaś poświęca sprawom niezwykłym, co nawet nasunęło Bielowskiemu myśl, że tę część Rocznika pisał inny autor¹²⁹. Myśl Bielowskiego potwierdzałoby również to, że w pierwszej części Rocznika, a mianowicie pod rokiem 1256, jest inna pisownia imienia Jolanty (Iolentam) niż pod rokiem 1276 (Ioheleth)¹³⁰.

W Roczniku Traski da się wyróżnić cztery części: pierwsza od roku 965—1260, druga 1270—1286, trzecia 1287—1325 i czwarta obejmująca lata 1330—1340, część pierwsza i trzecia, zawierające zapiski objętościowo skromniejsze, wykazują cechy podobieństwa, podobnie jak część druga i czwarta w zapiskach bardzo rozwlekłych. Porównując Rocznik Traski z redakcjami Roczników małopolskich, widzimy, że jego zapiski są podobne do zapisek tych redakcji, oprócz lat 1270—1286 (z wyjątkiem kontynuacji). Przy roku 1223 w rękopisie ordynackim początkowo nie było żadnej zapiski, dopiero późniejsza ręka dopisała *Scs dominicus obiit* i ten dodatek wszedł później do tekstu Sędziwoja¹³¹. W Rocznikach małopolskich (tekst Kuropatnickiego) zapiska o śmierci św. Dominika jest pod rokiem 1221, tak samo jak w Roczniku Sędziwoja. Rocznik Traski posiada własne wiadomości o książętach piastowskich: pod rokiem 1283 o Leszku Czarnym, pod rokiem 1283 i 1288 o królu Przemysławie, rokiem 1289 o Władysławie Łokietku oraz pod latami 1279, 1282, 1285 o Węgrzech. Tenże Rocznik posiada stosunkowo dużo zapisek franciszkańskich (24) i jedynie Rocznik małopolski według tekstu Kuropatnickiego zawiera ich o 5 więcej (29). Mniej natomiast od Rocznika Traski zawierają ich Rocznik kompilowany krakowski (12), i Rocznik Sędziwoja (14). Rocznik Traski zawiera też 10 zapisek dominikańskich, podczas gdy Rocznik kompilowany krakowski (4), Rocznik Sędziwoja (5) i Rocznik małopolski (tekst Kuropatnickiego) 6.

Autor Rocznika jest nieznany, a nazwę „Traska” przydano dlatego, że w opowiadaniu o roku 1340 wspomniano o udziale w spisywaniu Rocznika nie znanego bliżej Traski: *Thraska eciam fuit ibidem*”¹³². Dąbrowski stawia nieśmiałą hipotezę, że Rocznik Traski, jak i pokrewne mu redakcje Kuropatnickiego i Szamotulskiego są skrótem kompilatora dominikańskie-

¹²⁹ MPH, t. II, s. 840, przypis 1 oraz *Wstęp do Roczników małopolskich*, MPH, t. III, s. 137.

¹³⁰ MPH, t. II, s. 838 „Iolentam”, s. 843 „Ioheleth”.

¹³¹ MPH, t. II, s. 837, przypis 1.

¹³² MPH, t. II, s. 861; Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 46; Dąbrowski, op. cit., s. 66.

go, może spowiednika Władysława Łokietka z 1333 roku. „Ten wspomniany dominikanin byłby zatem autorem owego zaginionego rękopisu, który Traska przechował najlepiej, zaczynając wszakże swoje notaty od r. 965”¹²⁴. Kętrzyński w rozprawie *O rocznikach polskich*¹²⁴ na temat autora Rocznika Traski ma inne poglądy: „o autorze Rocznika małopolskiego i dwóch redakcyj tegoż nic nie wiadomo, wiemy tylko, że był minorytą i że około 1350 żył i pisał prawdopodobnie w Krakowie”. Polemizując z Bielowskim, który chciałby autorstwo Rocznika przypisać wojakowi z otoczenia Kazimierza Wielkiego, mówi, że nie mógł być jego autorem człowiek rycerskiego stanu mający udział w zwycięskiej wyprawie Kazimierza Wielkiego przeciw Rusinom i Tatarom w 1340 roku, bo jeśli był szlachcicem i wojakiem, to nie mógł być autorem ani przepisywaczem Rocznika, gdyż tymi sprawami zajmowali się duchowni¹²⁵. Sprawa autorstwa Rocznika Traski nastęrcza wiele kłopotów, ponieważ zdania uczonych i badaczy są podzielone. Za dominikańskim pochodzeniem Rocznika opowiadają się J. Dąbrowski¹²⁶ i W. Korta¹²⁷, za franciszkańskim autorstwem Rocznika Traski stoją wydawcy niemieccy Arndt i Roepell oraz Zeissberg, Smolka i Kętrzyński uważając go za jedną z redakcji roczników małopolskich, również Labuda — wliczając go w filiacjach roczników do grupy minoryckiej. Za franciszkańskim autorstwem przemawia podobieństwo do innych roczników, niewątpliwie franciszkańskich, jak Rocznik kompilowany krakowski, Rocznik Sędziwoja oraz cztery teksty roczników małopolskich¹²⁸. Czasem zapiski są identyczne.

Rocznik Traski	Rocznik kompilowany krakowski	Rocznik Sędziwoja
1127. invencio capitis sancti Adalberti.	1127. invencio capitis sancti Adalberti.	
1133. Bohemi in polonia ecclesias succenderunt.	1133. Bohemi in polonia ecclesias succenderunt.	

¹²⁴ Dąbrowski, op. cit., s. 66.

¹²⁴ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 165.

¹²⁵ Kętrzyński, *O roczn. małopol.*, s. 12.

¹²⁶ Dąbrowski, op. cit., s. 66.

¹²⁷ Korta, op. cit., s. 335, 341.

¹²⁸ Czasem różnica polega tylko na użyciu w imieniu innej litery, np. Bolezlaus zamiast Boleslaus.

1161. consecratio ecclesiae Lanciencensis.		1161. Consecratio ecclesiae Lanciencensis.
---	--	---

1219. Henricus archiepiscopus obiit.	1220. Henricus archiepiscopus obiit.	1219. Henricus archiepiscopus obiit.
--	--	--

Rocznik Traski

**tekst
Kuropatnickiego**

**tekst
Szamotulskiego**

1005. heremite
sex in Polonia
martirizantur.

1005. heremite
sex in Polonia
martirizantur.

1014. Poppo in
episcopum Cracovie
ordinatur, quartus.

1014. Poppo in
episcopum Cracovie
ordinatur, quartus.

1127. Invencio
capitis sancti
Adalberti.

1127. invencio
capitis sancti
Adalberti.

1133. Bohemi in
Polonia ecclesias
succenderunt.

1133. Bohemi in
Polonia ecclesias
succenderunt.

1170. Thomas
archiepiscopus
Cantuariensis
martiriazatur.

1170. Thomas
archiepiscopus
Cantuariensis
martiriazatur.

1201. terrae
motus fuit per
terrarum quarto
Nonas Maii.

1201. Terrae
motus fuit per
terrarum quarto
Nonas Maii.

1216. regula
Francisci confirmatur
et ordo Dominici
confirmatur.

1216. Regula
Francisci confirmatur
et ordo Dominici
confirmatur.

1219. Henricus
archiepiscopus
obiit.

1219. Henricus
archiepiscopus
obiit.

Rocznik Traski	tekst Kuropatnickiego	tekst Szamotulskiego
1263. sol patitur eclipsim in die sancti Dominici.	1263. Sol patitur eclipsim in die sancti Dominici.	
1298. generalis postilenicia animalium in tota Polonia.	1298. Generalis postilenicia animalium in tota Polonia.	

Także stosunkowa duża ilość zapisek odnosząca się do franciszkanów (24) w stosunku do dominikańskich (10), przemawia za autorstwem franciszkańskim. Przemawia także za franciszkanami, wielka liczba zapisek odnoszących się do klęsk żywiołowych, zjawisk natury, charakterystyczna w innych rocznikach franciszkańskich. Gdyby odrzuciło się franciszkańskie pochodzenia Rocznika Traski, trzeba by było odrzucić pochodzenie franciszkańskie wszystkich redakcji roczników małopolskich.

B) ROCZNIK MIECHOWSKI

Ostatnim rocznikiem przypisywanym franciszkanom małopolskim jest Rocznik miechowski. Umieszczam go w swoim opracowaniu na końcu, ponieważ zdaje się wykazywać najmniej związku z franciszkanami. Nazwa Rocznika pochodzi stąd, że znajdował się początkowo w bibliotece klasztoru miechowskiego; następnie znalazł się w bibliotece uniwersyteckiej warszawskiej, skąd dostał się do cesarskiej biblioteki w Petersburgu i nosił sygnaturę Lat.F.I.vol.51¹³⁹. Tę samą sygnaturę nosił, kiedy znajdował się w Bibliotece Narodowej w Warszawie. W czasie wojny w 1944 roku rękopis spłonął¹⁴⁰. Pozostało po nim 6 szklanych klisz naturalnej wielkości — sfotografowanych 6 stron zawierających Rocznik miechowski, własność Polskiej Akademii Nauk. Ponadto do tej pory ukazały się 4 wydane drukiem opisy kodeksu oparte na wyżej wspomnianym rękopisie. Pierwszy został wydany przez Wilhelma Arndta i R. Roepella pod tytułem *Annales Miechovienses*¹⁴¹. Tego samego roku powtórzono wydanie dla celów szkolnych w *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, jako *Annales Poloniae*¹⁴². Nastęny opis rękopisu dał Bielowski przy polskim wydaniu

¹³⁹ Budkowa, *Rocznik miechowski*, s. 119.

¹⁴⁰ Dąbrowski, op. cit., s. 68.

¹⁴¹ MGHS, t. XIX, s. 666—677 — podają za Dąbrowskim, s. 68.

¹⁴² *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, *Annales Polonicae*, s. 93—115 — podają za Budkową, *Rocznik miechowski*.

Rocznika w tomie drugim *Monumenta Poloniae Historica*¹⁴³ pod tytułem *Rocznik miechowski*. Na marginesie tego rękopisu dał swoje uwagi Władysław Semkowicz w czasie swojego pobytu w Leningradzie. On też umieścił wzmiankę o kodeksie i Roczniku we wstępie do wydanych wspólnie z Janem Łosiem tzw. *Kazań Świętokrzyskich*¹⁴⁴. Najnowsze wydanie tekstu z opisem Rocznika na podstawie fotokopii dokonane przez Zofię Budkową ukazało się w „Studiach Źródłoznawczych” w 1960 roku¹⁴⁵ pod tytułem *Rocznik miechowski*. W kodeksie opracowanym przez Budkową *Rocznik miechowski* zajmuje trzy karty i jest umieszczony na spojeniu dwu części kodeksu, dokonany może jeszcze w XIV lub na początku XV wieku¹⁴⁶. Bielowski podał, że „Rocznik wszyty jest we środku tej Xięgi i zajmuje trzy karty, mianowicie 136—138”¹⁴⁷. *Rocznik miechowski* jest bez tytułu i wpisany tam został w XIV wieku. Można w nim zdaniem Bielowskiego i Kętrzyńskiego wyróżnić osiemnastu pisarzy¹⁴⁸. Tak Bielowski, jak Arndt i Semkowicz za najstarszą część *Rocznika miechowskiego* uznali zapiski z lat 947—1388¹⁴⁹. Zapiska pod następnym rokiem — 1389, nosi charakter innego pisma, co świadczy o innym jej autorze. Budkowa za najstarszą zapiszkę *Rocznika* uważa zapis pod rokiem 1395, poświęcony proboszczowi miechowskiemu Stanisławowi Stojkowicowi. Przyjmuje nawet, że jej autorem mógł być następca Stojkowica, Michał z Radomska, a owo wspomnienie wpisał jeszcze przed złączeniem dwóch części kodeksu¹⁵⁰. Podobieństwo zapiski z roku 1402 z tekstem pierwszej części *Rocznika miechowskiego* wskazywałoby, że w tym roku pisarz miechowski dodał do licznych współczesnych wiadomości kopię, kompilację czy wyciąg z pierwotnego *Rocznika klasztornego*. Ze ścieśnionego pisma początkowej części należałoby sądzić, że autor obawiał się, iż nie zdoła pomieścić całego materiału rocznikarskiego, dlatego opuszczał wszystko, co uważał za mniej ważne¹⁵¹.

Rocznik miechowski, zwłaszcza w części obejmującej XIII w., jest skrótem (wyciągiem) z obszerniejszego tekstu, spokrewnionego stosunkowo najbliżej z *Rocznikiem* kompilowanym krakowskim¹⁵². Udowadnia to Kę-

¹⁴³ MPH, t. II, s. 880—896.

¹⁴⁴ Kraków 1934, s. 16—17; podają za Budkową, *Rocznik miechowski* s. 119.

¹⁴⁵ Budkowa Z., *Rocznik miechowski*, s. 119—139.

¹⁴⁶ Tamże, s. 120.

¹⁴⁷ MPH, t. II, s. 881 — Bielowski, *Wstęp do Rocznika miechowskiego*.

¹⁴⁸ Tamże; Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 63.

¹⁴⁹ MPH, t. II, s. 881 — Bielowski, *Wstęp do Rocznika miechowskiego*; Budkowa, *Rocznik miechowski*, s. 121.

¹⁵⁰ Budkowa, *Rocznik miechowski*, s. 121—122.

¹⁵¹ Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 68.

¹⁵² Tamże, s. 62; Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 63; Budkowa, *Rocznik miechowski*, s. 122.

trzyński zestawiając poszczególne partie Rocznika miechowskiego z Rocznikiem kompilowanym krakowskim¹⁵³. Gerard Labuda twierdzi, że Rocznik miechowski w swej treści zbliża się do Rocznika krótkiego, z którym ma wspólne sformułowanie pod rokiem 965, z tym że Rocznik krótki mówi pod rokiem 965 o przybyciu Dąbrówki do Mieszka, zaś o chrzcie Mieszka i przyjęciu wiary chrześcijańskiej pod rokiem 966. Rocznik miechowski zaś umieszcza te obie wiadomości pod jednym rokiem 965¹⁵⁴. Rocznik miechowski ma wspólną zapiskę z Rocznikiem poznańskim pod rokiem 947, tj o znalezieniu ciała św. Stefana¹⁵⁵, i z Rocznikiem kapitulnym krakowskim pod rokiem 1162: „Iaxa ivit Ierosolimam”, z tym że w Roczniku miechowskim pod rokiem 1163 jest dodana zapiska o sprowadzeniu kanoników grobu pańskiego¹⁵⁶, Kętrzyński przyjmuje, że była to notatka własna, którą na swój użytek zrobili zakonnicy miechowscy¹⁵⁷, lub też informacja przejęta z jakiegoś innego rocznika gdyż pod rokiem 1072 mówi autor o Stanisławie, że w 1079 został umęczony, lecz dodaje: „vel secundum alios 1089 anno”¹⁵⁸. Zakonnicy miechowscy zaczęli prowadzić w klasztorze zapiski pod koniec XIII wieku dotyczące z początku samego Miechowa, np. pod rokiem 1292: „W tym roku spalił się kościół miechowski we wtorek dni krzyżowych”, oraz 1297: „Książę Bolesław Mazowiecki zniszczył Miechów. Zginął Adam adwokat miechowski i wielu obywateli”¹⁵⁹. Z czasem zapiski te nie ograniczają się wyłącznie do wiadomości o klasztorze (XIV wiek). „Niektóre z nich nie powtarzają się gdzie indziej”¹⁶⁰, a zatem Rocznik ma wyjątkową wartość dla badań historii, zwłaszcza dla ubogiego w źródła okresu rządów Władysława Łokietka¹⁶¹.

Późniejsze zapiski o budowie klasztorów i ich gospodarce mają wielką wartość dla badania dziejów kultury materialnej. W zapiskach z drugiej połowy XIV wieku przeważają wiadomości o charakterze osobistym, np. pod rokiem 1371 o złożeniu ślubów zakonnych przez Stanisława Stojkowica, 1379 — o pożarze miasta Radomska, i o profesji Michała z Radomska pod rokiem 1384. Prawdopodobnie obecność tych zapisek w roczniku można wyjaśnić współautorstwem wielu osób w spisaniu Rocznika albo dodaniem tych zapisek przez każdego z nich po objęciu urzę-

¹⁵³ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 63—65.

¹⁵⁴ MPH, t. II, s. 792, 882.

¹⁵⁵ Tamże, s. 791; Labuda, *Główne linie*, s. 831.

¹⁵⁶ MPH, t. II, s. 882.

¹⁵⁷ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 66.

¹⁵⁸ MPH, t. II, s. 882; Labuda, *Główne linie*, s. 831.

¹⁵⁹ MPH, t. II, s. 883.

¹⁶⁰ Budkova, *Rocznik miechowski*, s. 122.

¹⁶¹ Tamże.

du¹⁶². Nie respektując chronologii wpisywali fakty, dla nich najaktualniejsze. Tę chronologię chciał naprawić w swoim wydaniu Bielowski przedstawiając kolejność niektórych zapisek¹⁶³. Pod koniec Rocznika, od 1412 roku, spotykamy w nim paroletnie przerwy, a po 1422 nawet 8-letnią przerwę. Rocznik urywa się na roku 1434 koronacją Władysława Warneńczyka na króla Polski. Ostatnia zapiska, bez daty, z wytartym częściowo tekstem, dotyczy niechlubnych rządów Mikołaja Lisowskiego proboszcza miechowskiego.

W Roczniku miechowskim możemy wyróżnić trzy główne części: początkową — od roku 947 do 1288, obejmującą 21 lakonicznych zapisek, które są, jak powiada Dąbrowski, „ekscerptem z kompilacji franciszkańskiej i prawdopodobnie Rocznika kapitulnego”¹⁶⁴, poczynającą się od roku 1290 oryginalną część Rocznika, prowadzoną jedną ręką do roku 1388, trzecia natomiast dalsza część — do roku 1434, pisana jest kilkunastoma rękami. Ten Rocznik nie jest pierwotnym Rocznikiem miechowskim, lecz jak stwierdza Zeissberg, powołując się na dzieło Nakielskiego „*Miechovia sive historia conventus Miechoviensis*”¹⁶⁵, w klasztorze bożogrobowców miechowskich istniał prócz księgi brackiej, spisu darowizn i katalogu opatów jeszcze Rocznik miechowski, który w porównaniu z obecnie nam znanym wykazuje różnice tekstu¹⁶⁶. Był to Rocznik dawniejszy, „sięgający co najmniej do roku 1348”¹⁶⁷, na którym oparł się autor obecnie znanego Rocznika, a który nie dochował się do naszych czasów¹⁶⁸.

Rocznik ten zaliczany jest przez Dąbrowskiego¹⁶⁹ i Kortę¹⁷⁰, badaczy annalistyki polskiej, do roczników franciszkańskich, chociaż jedynym jego związkiem z franciszkanami jest to, jak wykazał Kętrzyński¹⁷¹, że pierwotny tekst Rocznika miechowskiego oparł się na Roczniku kompilowanym krakowskim. Natomiast sama treść Rocznika w niczym nie przypomina roczników franciszkańskich. Jedynie pewnych cech franciszkańskich możemy upatrywać w dużej ilości (15) zapisek dotyczących klęsk żywiołowych i zjawisk natury, które tak często występują w rocznikach franciszkańskiego pochodzenia. Oprócz jednej wiadomości z roku 1236, dotyczącej przybycia braci mniejszych do Krakowa, brak tu jest tak licz-

¹⁶² Tamże.

¹⁶³ Tamże.

¹⁶⁴ Dąbrowski, op. cit., s. 68.

¹⁶⁵ Cracoviae 1634.

¹⁶⁶ Dąbrowski, op. cit., s. 68; Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 61—62.

¹⁶⁷ Dąbrowski, op. cit., s. 68; Zeissberg, *Dziejopisarstwo*, t. I, s. 61.

¹⁶⁸ Dąbrowski, op. cit., s. 68.

¹⁶⁹ Tamże.

¹⁷⁰ Korta, op. cit., 335, 341.

¹⁷¹ Kętrzyński, *O roczn. pol.*, s. 63—65.

nie w innych rocznikach minoryckich występujących zapisek franciszkańskich.

ZAKOŃCZENIE

W dziejopisarstwie franciszkańskim daje się wyróżnić trzy rodzaje zabytków: rodzaju rocznikarskiego, kronikarskiego i hagiograficznego. Najliczniejszy z nich jest annalistyczny, gdyż franciszkanie mogą się wykazać pięcioma rocznikami: Rocznikiem franciszkańskim, Rocznikiem kompilowanym krakowskim, Rocznikiem Sędziwoja, czterema redakcjami roczników małopolskich i Rocznikiem Traski.

W rocznikach franciszkańskich da się zauważyć wpływ, jaki wywierały starsze roczniki na powstanie młodszych. Rocznik franciszkański, którego ostateczną redakcję przyjmuje się na drugą połowę XIII wieku, a który składa się z zapisek franciszkańskich i wyciągów z innych roczników oraz *Vita s. Stanisłai*, stał się wraz z Rocznikiem kapitulnym krakowskim i Rocznikiem cysterskim źródłem powstania rocznika kompilowanego krakowskiego z przełomu XIII i XIV wieku. A Rocznik kompilowany krakowski i Rocznik krótki za pośrednictwem Rocznika kapitulnego krakowskiego, Katalog biskupów krakowskich V uzupełniony zapiskami franciszkańskimi i dominikańskimi oraz Kroniką Marcina z Opawy dały początek Rocznikowi Sędziwoja, powstałemu prawdopodobnie w Krakowie w pierwszej połowie XIV wieku.

Rocznik Sędziwoja i Rocznik kompilowany krakowski oraz Kronika Marcina Polaka, Wincentego Kadłubka i Galla, jak również *Vita s. Stanisłai* złożyły się na cztery redakcje Roczników małopolskich, tj. lubińskiej, królewieckiej, Kuropatnickiego i Szamotulskiego, powstałe prawdopodobnie również w Krakowie około połowy XIV wieku (1350). Rocznik kompilowany krakowski i Rocznik Sędziwoja oraz Rocznik franciszkański były również źródłami dla innego jeszcze rocznika minoryckiego, ostatecznego pod względem czasu powstania, Rocznika Traski z drugiej połowy XIV wieku (1350—1360). Różnica między redakcjami Roczników małopolskich a Rocznikiem Traski polega na tym, że Rocznik Traski opuszczał z tych źródeł prawie wszystko, co nie dotyczyło spraw polskich.

W dziedzinie kronikarskiej minoryci pozostawili jeden zabytek dziejopisarski — Kronikę franciszkańską, zwaną też Kroniką Mierzwy, powstałą na przełomie XIII i XIV wieku, a więc w tym samym czasie, w jakim powstał Rocznik kompilowany krakowski. Nie jest to zabytek pisarski samodzielny, lecz przeróbka *Kroniki* Mistrza Wincentego poprzedzona *Historią Brytów* Nenniusa i uzupełniona wielką kompilacją minorycką, czyli Rocznikiem franciszkańskim.

W dziedzinie hagiograficznej zawdzięczamy franciszkanom dwa żywo-

ty, bł. Salomei, powstały na przełomie XIII i XIV wieku oraz *Żywot bł. Kingi*, pisany na początku XIV wieku. Żywoty te nie tylko obrazują nam życie dwu postaci, ale ukazują również warunki życia w Polsce w XIII i XIV wieku.

Sprawa autorstwa minoryckiego Roczników przypisywanych franciszkanom małopolskim na ogół nie budzi wątpliwości, gdyż roczniki te mają pewne cechy wspólne, a mianowicie: wszystkie Roczniki franciszkańskie nie są rocznikami *sensu strictio*, lecz kompilacjami, we wszystkich rocznikach widać podobieństwo zapisek. Posiadają dużą ilość zapisek odnoszących się do franciszkanów, które z czasem nasilają się: Rocznik kompilowany krakowski — 12, Rocznik Sędziwoja — 14, Roczniki małopolskie według tekstu Kuropatnickiego — 29, Rocznik Traski — 24. W nie dochowanym do naszych czasów Roczniku franciszkańskim też musiało być dużo zapisek franciszkańskich, o czym możemy wnioskować z opartej na nim trzeciej części Kroniki Mierzwy. Wiadomości o franciszkanach przewijają się przez całą trzecią część Kroniki Mierzwy, stąd może nazwanej pomyłkowo przez Bielowskiego Rocznikiem franciszkańskim krakowskim.

Następną cechą wspólną wszystkich Roczników minoryckich jest wielka ilość zapisek poświęconych kościołom i klasztorom, których ilość wzrasta w zależności od czasu powstania rocznika: Rocznik kompilowany krakowski — 14, Rocznik Sędziwoja — 19, Roczniki małopolskie według redakcji Kuropatnickiego — 43. Zapiski te zmniejszają się do 12 w Roczniku Traski. Wzajemne podobieństwo wykazują roczniki pochodzenia minoryckiego w ilości zapisek odnoszących się do zjawisk natury, klęsk żywiołowych i rzeczy nadzwyczajnych: Rocznik kompilowany krakowski ma ich 9, Rocznik Sędziwoja — 11, Roczniki małopolskie tekstu Kuropatnickiego — 23 i Rocznik Traski — 20. Zmniejszona liczba zapisek odnośnie do klęsk żywiołowych, zjawisk natury i rzeczy nadzwyczajnych oraz wiadomości dotyczących kościołów i klasztorów w Roczniku Traski może wynikać stąd, że Rocznik ten nie ma kontynuacji i jest krótszy od tekstu Roczników małopolskich Kuropatnickiego.

Rocznik Traski, pomimo zaliczenia go przez niektórych autorów do roczników dominikańskich, należy uznać za Rocznik pochodzenia minoryckiego, gdyż oprócz wspomnianych wyżej cech podobieństwa, ma on trzy zapiski identyczne z Rocznikiem kompilowanym krakowskim, dwie z Rocznikiem Sędziwoja, pięć z redakcją Szamotulskiego i pięć z tekstem Roczników małopolskich Kuropatnickiego. Czasem zapiski są prawie identyczne, i to z różnymi rocznikami bezspornie pochodzenia franciszkańskiego. Różnica polega jedynie na innej pisowni imion. Podważenie autorstwa minoryckiego Rocznika Traski byłoby więc podaniem w wątpliwość wszystkich innych roczników pochodzenia franciszkańskiego, a przynajmniej redakcji Roczników małopolskich. Istnieje bowiem wielkie podobieństwo

bieństwo między Rocznikiem Traski a Rocznikami małopolskimi, szczególnie tekstu Kuropatnickiego i Szamotulskiego.

Natomiast Rocznik miechowski, chociaż dwaj badacze zaliczają go do roczników minoryckich, nie wykazuje związku z franciszkanami. Jedynie zaznaczyć należy, że jego pierwotny tekst oparł się na Roczniku kompilowanym krakowskim. Rocznikowi miechowskiemu brak jest licznych w innych rocznikach franciszkańskich zapisek odnoszących się do minorytów. Jest w nim tylko jedna zapiska pod rokiem 1236, mówiąca o przybyciu braci mniejszych do Krakowa. Na podstawie tej jednej zapiski o charakterze franciszkańskim, nie można wnioskować o minoryckim pochodzeniu Rocznika miechowskiego.